

УДК 378.147:811.111

Світлана Дуброва

КЛЮЧОВІ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Стаття присвячена проблемі професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов. У роботі висвітлені погляди провідних учених на компетентність як педагогічне явище, визначені ключові професійні компетентності (соціальна, методична, особистісна, фахова), якими повинні оволодіти майбутні вчителі іноземних мов у процесі навчання для успішної педагогічної діяльності.

Ключові слова: компетентність, професійні компетентності, ключові компетентності: соціальна, методична, особистісна, фахова.

Статья посвящена проблеме профессиональной подготовки будущих учителей иностранных языков. В работе представлены взгляды известных учёных на компетентность как педагогическое явление, определены ключевые профессиональные компетентности (социальная, методическая, индивидуальная, профессиональная), какими должны овладеть будущие учителя иностранных языков в процессе обучения для успешной педагогической деятельности.

Ключевые слова: компетентность, профессиональные компетентности, ключевые компетентности: социальная, методическая, индивидуальная, профессиональная.

In the article we described the problem of the professional future foreign language teachers'

preparation. There are the views of the leading scientists to the competence as the pedagogical phenomenon, the key professional competences (social, methodical, individual, professional), which the future foreign language teachers will have to get in the university for successful educational work.

Key words: *the competence, the professional competences, the key competences: social, methodical, individual, professional competences.*

...Щоб відкрити перед учнями іскорку знань, учителям треба увібрати море світла, ні на хвилину не відходячи від променів вічно сяючого сонця, людської мудрості.
В.О.Сухомлинський

Постановка проблеми. Україна активно здійснює модернізацію вищої системи освіти згідно з вимогами Болонського процесу, який невід’ємно пов’язаний із підвищенням якості підготовки студентів до майбутньої професійної діяльності.

Вища освіта має за мету підготувати людину до професійної діяльності й активної участі в громадському житті. Будь-яка професія пред’являє до людини низку вимог. Ці вимоги: а) до якостей особистості, яка живе в конкретно-історичний період; б) до рівня загального розвитку; в) до рівня спеціально-професійних знань і умінь (вимоги індивідуальні для різних професій) [6, с. 19].

Зміст освіти у вищій школі – це система знань, умінь, навичок, якими мають володіти ті, хто навчаються у відповідний період навчання для здобуття певної професії на рівні фахівця вищої кваліфікації [6, с. 19].

Навчальний процес у вищих навчальних закладах організовується таким чином, щоб повністю зреалізувалися мета і зміст освіти України, створити сприятливі навчально-педагогічні умови для засвоєння студентами повного складу спеціальних знань, умінь та навичок, для формування у них професійної позиції та професійної компетентності.

Формування професійної компетентності майбутніх учителів розглядається як процес оволодіння стійкими, інтегрованими, системними знаннями з педагогіки, психології та методики викладання, уміннями застосовувати їх у нових нестандартних ситуаціях, розвиток особистісних якостей і властивостей, що забезпечить майбутньому фахівцеві здатність до продуктивної професійної діяльності [7, с. 20].

Процес підготовки професійно компетентних учителів – керований процес, який супроводжується пошуком і застосуванням викладачами вищої школи нових навчально-виховних технологій, форм, методів, прийомів та засобів формування особистості майбутніх спеціалістів, у результаті якого студенти здобувають глибокі, професійно значущі знання зі своєї галузі, уміння використовувати різні способи й засоби досягнення поставлених цілей і вирішення проблемних задач, можливості аналізувати та правильно оцінювати ситуації, що можуть скластися в професійній педагогічній діяльності. Так майбутні студенти накопичують власний професійний досвід, становлячись справжніми професіоналами.

Професійна компетентність учителя – це фахова підготовка учителя до виконання завдань та обов’язків педагогічної діяльності та вміння відповідати вимогам професії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів іноземних мов у своїх роботах досліджують І. Бім, Н. Гальська, Г. Китайгородська, С. Ніколаєва, Ю. Пасов, В. Плахотник, Т. Полонська, С. Роман, В. Скалкін, Н. Скляренко.

Питання формування ключових компетентностей у майбутніх учителів висвітлюють: С. Гончаренко (тлумачення явища компетентності), І. Тараненко (компетентність як здатність до найефективнішого застосування знань), А. Василюк (сучасні підходи до компетентності вчителів у Польщі), К. Корсак (цивілізаційна компетентність), І. Ящук (життєва компетентність особистості), В. Ковальчук (соціальна компетентність), А. Михайличенко, В. Аніщенко (професійна підготовка на основі стандарту компетентності).

Особливої уваги заслуговують напрацювання Н. Кузьміної, В. Сластьоніна, Л. Мітіної,

А. Маркової, Е. Шиянова, Е. Шейна, Х. Кнауфа, Д. Кура щодо проблеми формування компетентності майбутніх спеціалістів.

Мета написання статті – виокремити та охарактеризувати ключові компетентності, якими повинні оволодіти майбутні вчителі іноземних мов у процесі фахової підготовки у вищому педагогічному навчальному закладі.

Виклад основного матеріалу. Українські вчені по-різному тлумачать поняття компетентності. Найбільшого поширення в нашій науковій літературі набуло визначення компетентності як «сукупності знань і умінь, необхідних для ефективної професійної діяльності: уміння аналізувати, передбачати наслідки професійної діяльності, використовувати інформацію [2, с. 35]».

У розробках російських науковців заслуговує на увагу тлумачення терміна «компетентність» Н. Кузьміної. Вона розглядає професійно-педагогічну компетентність педагога за фахом і визначає її як сукупність умінь педагога як суб'єкта педагогічного впливу особливим чином структурувати наукове і практичне значення з метою найкращого вирішення педагогічних завдань [2, с. 35].

За визначенням Л. Мітіної, поняття «педагогічна компетентність» уключає «знання, уміння, навички, а також способи і прийоми їх реалізації в діяльності, у спілкуванні, у розвитку (саморозвитку) особистості [7, с. 18-19]».

А. Маркова вважає, що компетентність – це поєднання психічних якостей, психічних станів, що дає змогу діяти самостійно й відповідально, оволодіння людиною навичками і вміннями виконувати трудові функції. Дослідниця обґрунтовує, що поняття «компетентність» конкретної особи вужче, ніж професіоналізм. Людина може бути професійною у своїй галузі, але не бути компетентною у вирішенні професійних питань [4, с.31-34].

А. Маркова визначає основні складові професійної компетентності педагога:

- професійні (об'єктивно необхідні) психологічні і педагогічні знання;
- професійні (об'єктивно необхідні) педагогічні вміння;
- професійно-психологічні позиції, установки вчителя, що відповідають вимогам професії;
- індивідуальні особливості, що забезпечують оволодіння вчителем професійними знаннями та вміннями [7, с. 25].

В. Сластьонін визначає професійну компетентність як інтегральну характеристику ділових і особистісних якостей спеціаліста, яка відображає не тільки рівень знань, умінь, досвіду, достатніх для досягнення цілей професійної діяльності, а й соціально-моральну позицію особистості. У поняття «професійна компетентність» учений уключає три аспекти: проблемно-практичний, смисловий та ціннісний. Різновидами професійної компетентності В. Сластьонін вважає такі: практична (спеціальна), соціальна, психологічна, інформаційна, комунікативна, екологічна, валеологічна [5, с. 34-35].

Терміном «компетентність» визначають рівень поінформованості фахівця у своїй професійній діяльності. Таким чином, компетентність – це результат професійного досвіду, такий наслідок його накопичення протягом професійного життя та діяльності, що забезпечує глибоке знання своєї справи, сутності роботи, що виконується, способів та засобів досягнення цілей, здатність правильно оцінювати професійну ситуацію, що склалася, і прийняти у зв'язку із цим потрібне рішення [7, с.28].

Тому на сьогоднішній день головним завданням вищої педагогічної школи є підготовка компетентних учителів іноземних мов, професійно готових до майбутньої педагогічної діяльності, успішність і ефективність якої можлива лише за умови наявності в майбутніх спеціалістів ключових компетентностей.

Доктор Х. Кнауф серед ключових компетентностей виділяє чотири основні:

- соціальна компетентність – здатність уникати конфліктів;
- методична компетентність – здатність розв'язувати проблеми й абстрактно мислити;
- особистісна компетентність – витримка і гнучкість;
- фахова компетентність: ЕОМ та іноземні мови [2, с.36].

Розглянемо ключові компетентності як складові професійної підготовки майбутніх

учителів іноземних мов.

Соціальна компетентність – це якісна характеристика особистості, здатність реально оцінювати навколишній світ на основі знань про нього, уміння знаходити правильні рішення у складних ситуації, упевнено будувати своє життя в оточуючому суспільстві, уміння задовольняти свої потреби та бажання, спираючись на соціальні норми.

Формування соціальної компетентності у майбутніх учителів іноземних мов відбувається в суспільстві, що їх оточує. Кожен самостійно має визначити власне місце в житті, урахувавши інтереси, права і потреби інших людей. Майбутні вчителі повинні навчитися тісно співпрацювати в команді, виконувати різні ролі та функції в колективі, бути соціально активними, постійно проявляючи власну ініціативу. Вони мають навчитися відстоювати власну думку чи точку зору, протистояти небажаному впливу інших людей, при цьому бути толерантними, уміти уникати конфліктів, досягати консенсусу та приймати вірні рішення, беручи на себе цілковиту відповідальність за їх виконання, відповідно до соціальних норм, правил та прав інших людей, пристосовуючись до постійно змінних і нестабільних соціальних умов.

Методична компетентність – це оволодіння знаннями та вміннями методологічних і теоретичних основ методики навчання різних спеціальних предметів, концептуальних основ структури і змісту засобів навчання (підручників, навчальних, науково-педагогічних, методичних посібників та інших), уміння застосувати професійні знання, уміння і навички в педагогічній діяльності, виконувати основні професійно-методичні функції та задачі, уміння планувати навчальний процес, регулювати та контролювати професійну діяльність.

У формуванні методичної компетентності майбутніх учителів іноземних мов головне місце займає навчально-методичний процес, результатом якого є засвоєння повного складу спеціальних знань з предмету, навчальної дисципліни чи курсу. Тобто, майбутніх учителів іноземних мов теоретично і практично готують до проведення занять, учать як вирішувати різні педагогічні проблеми та ефективно розв'язувати методичні задачі, що виникнуть у процесі професійної діяльності.

Особистісна компетентність – це оволодіння прийомами особистісного самовираження, самореалізації, саморозвитку, самооцінки, самоконтролю, психічної саморегуляції, які протистоять деформації внутрішньої цілісності особистості.

Формування особистісної компетенції учителів іноземних мов полягає у розширенні кругозору та свідомості майбутніх спеціалістів, підвищенні їхньої моральної, етичної та духовної культури. Адже майбутні вчителі повинні знати як сильні, так і слабкі сторони своєї особи та характеру, бути ерудованими, самостійно поповнювати власні знання, вільно орієнтуватися в науково-інформаційному потоці, тобто мати високий рівень інтелектуального розвитку. У процесі формування особистісної компетенції їх учать творчо та нестандартно підходити до вирішення педагогічних завдань у своїй професійно-педагогічній діяльності, мати хорошу витримку та вміти регулювати власні емоційні стани, поєднувати професійне та особисте «Я», що тісно пов'язане із системою суспільних, загальнолюдських та педагогічних цінностей.

Фахова компетентність – здатність учителя успішно виконувати професійні завдання й обов'язки, на високому рівні здійснювати педагогічну діяльність, педагогічне спілкування, досягаючи позитивних результатів у навчанні та вихованні учнів.

Майбутній учитель іноземних мов повинен бути освіченим, мати ґрунтовні та глибокі знання не тільки з фахових дисциплін, а й із загальноосвітніх. Тому викладачі вищих педагогічних закладів створюють сприятливі педагогічні умови для оволодіння студентами спеціальними знаннями, вміннями, навичками, методикою та професійною технологією навчання. Вони навчають майбутніх учителів швидко орієнтуватися в нестандартній ситуації, що склалася, активно мобілізувати знання та вміння для вирішення професійних проблем, співпрацювати з колегами та учнівським колективом, організовувати навчально-пізнавальну діяльність учнів, викликаючи інтерес до дисципліни зокрема і до процесу навчання в цілому, організовувати процес спілкування, який є основою професійно-педагогічної діяльності.

Фахова компетентність учителя іноземних мов, полягає в обізнаності у предметній галузі (дисципліни, яку викладає), сформованості інтелектуальних операцій і мовно-мовленнєвої діяльності, яка є основою комунікативної компетентності. Мовна компетенція як система знань з граматики, фонетики, лексики, стилістики тієї мови, що вивчається, не повинна розглядатися окремо від мовленнєвої, а слугувати її теоретичною основою шляхом аналізу і синтезу текстів [3, с. 197].

Комунікативна компетенція формується на основі мовної і мовленнєвої компетенції в умовах безпосередньої взаємодії партнерів-учасників спілкування. Ефективне спілкування завжди передбачає спонтанний і творчий процес, тому ефективне спілкування – це спілкування, що розвиває. Комунікативна компетенція учителів іноземних мов – уміння учителів спілкуватися з учнями в конкретних чи спонтанних навчальних ситуаціях, створювати та орієнтуватися в проблемних ситуаціях спілкування, змінювати глибину і коло спілкування, розуміти і бути зрозумілим, використовуючи при цьому вербальні і невербальні засоби комунікації, відповідні засоби виразності та ініціативні прояви.

Названі ключові компетентності мають формуватися в сприятливих навчально-педагогічних умовах для розвитку особистості майбутніх учителів іноземних мов і підготовки до фахової діяльності.

Висновки. Отже, у статті висвітлюється актуальна на сьогоднішній день проблема успішної професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов, здатних відповідати вимогам сучасної школи. Щоб стати висококваліфікованими спеціалістами, вони повинні бути компетентними у професійній галузі, а для цього мають оволодіти ключовими компетентностями у процесі навчання у вищому педагогічному навчальному закладі. Різні вчені по-різному розглядають поняття «компетентність», «професійна компетентність», «педагогічна компетентність», неоднаково їх класифікують та виділяють із загальної кількості ключові компетентності. У статті було зроблено спробу проаналізувати класифікацію доктора Д. Кнауфа, яка, на нашу думку, є найбільш прийнятною для формування вчителя іноземних мов. Д. Кнауф виділяє чотири основні ключові компетентності: соціальну, методичну, особистісну і фахову. Оволодівши вищезазначеними ключовими компетентностями, майбутній учитель іноземних мов зможе успішно реалізувати себе у професійно-педагогічній діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Адольф В. А. Профессиональная компетентность современного учителя : монография / Красноярский гос. университет / В. А. Адольф. – Красноярск : КрГУ, 1998. – 286 с.
2. Дроздова П. І. Методика викладання, педагогіка та психологія вищої освіти: навчальний посібник / П.І. Дроздова. – Харків: ХНАМГ, 2008. – 142 с.
3. Львов М. Р. Основы теории речи: учебное пособие для студентов высших учебных заведений / М.Р.Львов. – М. : Издат. центр «Академия», 2000. – 248 с.
4. Маркова А. К. Психология профессионализма / А. К. Маркова. – М. : Международный гуманитарный фонд «Знание», 1996. – 308с.
5. Педагогика профессионального образования / под ред. В. А. Сластенина. – М. : Издательский центр «Академия», 2004. – 368 с.
6. Професійні компетенції та компетентності вчителя: матеріали регіонального науково-практичного семінару. – Тернопільм : Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2006. – 188 с.
7. Формування професійної компетентності майбутнього вчителя в умовах вищого навчального закладу : наук. посібник / під. ред. проф. С. І. Якименко. – К. : Вид. дім «Слово», 2011. – 464 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Дуброва Світлана Володимирівна – аспірант ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди».

Надійшла до друку 12.12.2012 р.